

De dubbele causaliteit tussen migratie en armoede¹

Armoede kan een reden zijn te migreren. En migratie kan leiden tot armoede. De overheid kan wegens armoede een verblijf beëindigen. En armoede kan zelfs worden gebruikt om terugkeer te bevorderen. Kunnen alleen de rijken nog naar Nederland migreren?

Highway 66 is the main migrant road. (...) 66 is the path of a people in flight, refugees from dust and shrinking land, from the thunder of tractors and shrinking ownership, from the desert's slow northward invasion, from the twisting winds that howl up out of Texas, from the floods that bring no richness to the land and steal what little richness is there. From all of these the people are in flight, and they come into 66 from the tributary side roads, from the wagon tracks and the rutted country roads. 66 is the mother road, the road of flight.¹ (John Steinbeck, *The Grapes of Wrath*, 1939)

Zo begint het twaalfde hoofdstuk van Steinbecks indrukwekkende roman, over landverhuizers, over migranten die de armoede ontvluchten, gelokt door een vals uitzicht op welvaart. Over de hele wereld en in alle tijden zijn gast- en seizoenarbeiders op zoek geweest naar werk in andere landen op zoek naar rijkdom, of naar een beetje minder armoede.

1. Migratiemotief

Armoede is een belangrijk migratiemotief, een *push factor* en welvaart trekt migranten aan, als *pull factor*. Volgens Obdeijn en Schrover, auteurs van *Komen en Gaan, vijf eeuwen migratie*, genereert de vraag op de arbeidsmarkt zelfs het aanbod van migranten.²

Ook emigratie heeft alles met welvaart en armoede te maken. 'Aan het einde van de negentiende eeuw', schrijven Obdeijn en Schrover, 'werd van verschillende kanten voorgesteld om armoede te doen verminderen en de werkloosheid te bestrijden door emigratie aan te moedigen, vooral van paupers.'³

Zelfs binnen Europa zien we dat arbeidsmigranten uit de landen waar de lonen lager zijn werk zoeken in het rijkere westen, Poolse chauffeurs, Roemeense garnalenpellers. Al kan de migratie afnemen als de lonen in de nieuwe EU-landen stijgen. Entzinger hanteert hiervoor de 'factor 4-vuistregel: voor werknemers is het aantrekkelijk om elders te werken zolang daar het loonniveau vier keer zo hoog ligt als in het eigen land.'⁴

Toch is het goed om erbij stil te staan dat degenen die zich de reis kunnen veroorloven vaak niet de allerarmsten zijn, zelfs niet als hun overkomst wordt betaald door het uitnodigende land, zoals in het geval van gastarbeiders. De allerarmsten zijn de achterblijvers, ook nog eens beroofd van hun sterkere familie of clanleden die hopelijk fortuin maken en hun familieleden in de landen van herkomst daarin laten delen.

2. Voor rijken

U kent het oude lied van de drie schuintamboers die uit het Oosten kwamen? Een van de drie zag een aardig meisje en wilde met haar trouwen. De eerste vraag die haar vader hem stelde was: 'zeg mij wat is uw rijkdom, rom bom wat maal ik erom.'⁵ Net als in de achttiende eeuw, malen wij erom, om rijkdom van vreemdelingen die zich hier willen vestigen en met onze dochters of zoons willen trouwen. Voor superrijken is een verblijfsvergunning te koop, maar arme sloebers kunnen toelating op hun buik schrijven.

Artikel 13 van onze Vreemdelingenwet somt op in welke drie gevallen de aanvraag tot het verlenen van een verblijfsvergunning wordt ingewilligd:

1 Deze bijdrage is gebaseerd op een lezing ter gelegenheid van het Symposium Sociale advocatuur, op 17 april 2015: Bezuiniging en Mensenrechten: Zijn (worden) de grenzen bereikt?

2 'De legale arbeidsmigratie, met name uit andere EU-lidstaten, is sterk gerelateerd aan de economische conjunctuur. Tussen 1996 en 2001 steeg de arbeidsmigratie uit EU-landen met 50 procent, om vervolgens tussen 2001 en 2003 weer te dalen met 20 procent.' H. Obdeijn, M. Schrover, *Komen en gaan. Immigratie en emigratie in Nederland vanaf 1550*. Bert Bakker, Amsterdam: 2008, p. 350.

3 Obdeijn en Schrover 2008, p. 362 (zie ook p. 121).

4 Obdeijn en Schrover 2008, p. 351.

5 Drie schuintamboers is de vertaling van een oud-Frans soldatenlied, dat waarschijnlijk ten tijde van de Slag bij Fontenoy in 1745 is gecomponeerd door een tamboer uit het Franse leger. 'Schuintamboer' is een verbastering van 'jeune tambour' (jonge tamboer) uit de originele Franse tekst 'Trois jeunes tambours'.

- * Als internationale verplichtingen daartoe nopen. Er is geen internationale verplichting die voorschrijft dat een migrant op de vlucht voor armoede moet worden toegelaten. Het Vluchtelingenverdrag beschermt mensen op de vlucht voor vervolging. Het beschermt niet tegen algemene ellende, de gevolgen van natuurrampen: aardbevingen, tsunamis, en ook niet tegen instorten van economie. Daarmee wordt miskend dat armoede vaak het gevolg is van foute regimes en dat vervolging, geweld en armoede niet strikt zijn te scheiden. Denk bijvoorbeeld aan de tactiek van de verschroeiende aarde, verboden door de Geneefse Conventies.
- ** Als met de aanwezigheid van de vreemdeling een wezenlijk Nederlands belang wordt gediend. Het toelaten van welvarende migranten wordt in sommige gevallen als een Nederlands belang gezien. Superrijken kunnen een verblijfsvergunning kopen.⁶ Op grond van de Vreemdelingenwet⁷ kan een verblijfsvergunning voor bepaalde tijd worden verstrekt aan een vermogende vreemdeling. De minimale investering bedraagt 1.250.000 euro. Het bedrag moet worden geïnvesteerd in een onderneming die gevestigd is in Nederland en is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel of in een door het Ministerie van Economische Zaken goedgekeurd participatiefonds. De vermogende vreemdeling heeft geen inburgeringsplicht. Jazeker: *money makes the world go round*. Ook het in aanmerking komen voor de kennismigratieregeling hangt af van inkomen. In elk geval wordt het niet in het Nederlands belang geacht om armlastigen toe te laten. Voor gezinshereniging geldt een inkomenseis. Obdeijn en Schrover: 'Hoe welwillend migranten zullen worden toegelaten, hangt vooral af van de economische ontwikkeling. Als het goed gaat met de economie en er voldoende werkgelegenheid is, is de overheid al gauw bereid de regels te versoepelen of niet toe te passen.'⁸ Maar zien we mensen niet teveel als middel in plaats van als doel op zich (denk aan het Zweck an sich van Kant)⁹ mensen zijn toch een doel op zichzelf?
- *** Als klemmende redenen van humanitaire aard daartoe nopen. De optimist zal wellicht denken dat situaties van extreme armoede onder deze derde grond voor toelating kunnen worden gebracht maar ik heb het nog nooit meegemaakt. Armoede is dus geen grond voor toelating, eerder andersom. Fortuin is ongegeneerd dé discriminatiegrond van het vreemdelingenrecht.¹⁰

dat ten minste gelijk is aan het minimumloon. Volgens het beleid wordt de aanvraag voorgezinshereniging afgewezen als de referent niet zelfstandig en duurzaam beschikt over voldoende middelen van bestaan. In de zaak *Chakroun* heeft het HvJ EU geoordeeld dat het doel van de inkomenseis is om uit te maken of een persoon zijn gezin kan onderhouden en dat kan per persoon verschillen. De inkomensnorm mag volgens het hof alleen als referentiebedrag gelden en niet als absolute norm waaronder geen gezinshereniging mogelijk is. Als een referent niet aan deze norm voldoet moet – aldus het hof – zijn individuele situatie onderzocht worden. Volgens de Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie is de individualiseringseis al in het beleid verdisconteerd door de uitzonderingscategorieën die in het beleid zijn opgenomen. Dit komt erop neer dat er naast die limitatieve lijst van uitzonderingen volgens hem geen ruimte is om rekening te houden met bijzondere redenen waarom een referent niet aan de inkomenseis kan voldoen.

Het College voor de Rechten van de Mens veroordeelt deze benadering in het rapport *Gezinnen Gezien* van 2014. Illustratief is het voorbeeld dat in dit rapport wordt gegeven, een zinsnede uit een beschikking: 'Op het moment van de aanvraag was de norm vastgesteld op een bedrag van 1435,20 euro per maand. (...) Gebleken is dat de hoofdpersoon weliswaar duurzaam beschikt over middelen van bestaan, maar niet dat deze middelen ook voldoende zijn. Het bruto SV-loon van referente schommelt tussen 1417 en 1424 Euro per maand. Dit bedrag ligt onder het hierboven vermelde normbedrag. Ingevolge het ter zake gevoerde beleid wordt de aanvraag in dergelijke gevallen afgewezen.' Kortom: u verdient onvoldoende, in dit geval een fractie te weinig, u mag uw gezin niet laten overkomen.

Bij gezinshereniging speelt geld – of eigenlijk gebrek daaraan – niet alleen een rol door de inkomenseis, maar ook nog eens door de inburgeringseis. Armoede kan er namelijk toe leiden dat verplichte inburgeraars geen geld hebben om de inburgeringscursus te betalen. Sinds 1 januari 2013 worden migranten geacht hun inburgeringstraject en het examen geheel zelf te betalen.¹¹ Onder voorwaarden is een sociale lening bij DUO (de uitvoeringsorganisatie van de Rijksoverheid voor het onderwijs) mogelijk van maximaal 10.000 euro. Asielmigranten die aan de inburgeringsplicht hebben voldaan, hoeven de lening niet terug te betalen. In mei 2014 had 38 procent van de inburgeringsplicht-

Fortuin is dé discriminatiegrond van het vreemdelingenrecht.

3. Weigeringsgrond

Als het gaat om toegelaten migranten is armoede een beroep doen op de openbare kas een reden om gezinshereniging te weigeren en een intrekingsgrond. Bij een verzoek om gezinshereniging moet de referent in Nederland een inkomen verdienen

tigen een lening van DUO (64 procent van de asielgerechtigden had een lening).¹²

Het niet binnen de termijn voldoen aan de inburgeringsplicht kan, voor migranten die vanaf 1 januari 2013 inburgeringsplichtig zijn geworden, ook leiden tot verblijfsbeëindiging (niet verlenging of intrekking van de verblijfsvergunning).¹³ Deze consequenties zullen zich pas vanaf 2016 gaan voordoen.

Dat armoede zelfs voor EU burgers een reden voor verblijfsbeëindiging kan zijn, bleek uit de zaak *Dano* waarover het HvJ EU

6 Luuk van der Baren schreef hierover de intrigerende scriptie *Ius pecuniae en de genuine link*. Zie zijn artikel hierover, 'Het *ius pecuniae* en het vreemdelingenrecht: verblijfsvergunningen voor investeerders in Nederland en de EU', *A&MR* 2015, nr. 3, p. 107-111.

7 Art. 14 lid 1 Vw jo. art. 3.29a lid 1 Vb.

8 Obdeijn en Schrover 2008, p. 357.

9 'Ethisches Handeln wird in Kants Lehre nach dem Kategorischen Imperativ bewertet, nach welchem die eigene Person und die anderer „zugleich als Zweck, niemals bloß als Mittel“ behandelt werden soll.' Immanuel Kant *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*; 1785.

10 Anders dan art. 20 van het EU Handvest voor de Grondrechten kent Nederland niet het expliciete verbod van ongelijke behandeling op grond van vermogen.

11 Wet 13 september 2012 tot wijziging van de Wet inburgering, *Stb.* 2012, 519.

12 *Kamerstukken II* 2013-14, 32824, nr. 62.

13 Besselen en De Hart, *Verblijfsrechtelijke consequenties van de Wet inburgering. Een onderzoek naar de ervaringen van migranten in Amsterdam*, Wolf Legal Publishers 2014, p. 24-25

op 11 november 2014 uitspraak deed.¹⁴ De Roemeense Elisabeta Dano had gebruik gemaakt van haar recht op vrij verkeer om aan armoede in Roemenië te ontkomen en woont sinds 2010 met haar minderjarige zoon in Leipzig bij haar zus die in hun onderhoud voorziet. In Duitsland vroeg zij om een basisuitkering, maar het Jobcenter Leipzig, het plaatselijke arbeidsbureau, weigerde haar die uitkering op basis van de Duitse wet. Zij had geen beroepskwalificatie en had nooit gewerkt, noch in Duitsland noch in Roemenië. Volgens de Duitse autoriteiten en ook volgens het EU-hof blijkt uit haar dossier dat ze alleen naar Duitsland kwam voor een uitkering. Mevrouw Dano spande een zaak aan bij de Duitse rechter, die een prejudiciële vraag stelde aan het EU-hof. Volgens de advocaat van Dano was de weigering van een uitkering in strijd met het principe van non-discriminatie van EU-burgers. Het hof oordeelde echter dat Europese migranten over voldoende bestaansmiddelen moeten beschikken als ze in een ander EU-land willen wonen. Een beroep op de openbare kas staat dus aan vrij verkeer binnen de EU in de weg.¹⁵

Produceren we armoede, hospitaliseren we asielzoekers, sluiten we met het integratiebeleid de onderkant van de samenleving uit?

4. Oorzaak van armoede

Migratie is zonder twijfel ook een veroorzaker van armoede. Ik beperk me tot drie problemen die armoede veroorzaken: uitsluiting van asielzoekers op de arbeidsmarkt; discriminatie van migranten op de arbeidsmarkt; korting op de uitkeringen van migranten die niet voldoen aan de taaleis van de Wet Werk en Inkomen.

4.1. Uitsluiting van asielzoekers op de arbeidsmarkt

Asielzoekers hebben geen vrije toegang tot de arbeidsmarkt. Een belangrijke reden daarvoor is te voorkomen dat asielzoekers tijdens de procedure teveel integreren en hechten.¹⁶ Dat wordt onwenselijk geacht omdat de uitslag van de procedure immers kan zijn dat ze terug moeten. Volwassen asielzoekers die rechtmatig in Nederland verblijven, mogen in Nederland 24 weken per jaar betaalde arbeid verrichten. Pas als de asielzoeker een verblijfsvergunning heeft, mag hij meer gaan werken. Om die 24 weken per jaar tijdens de asielpprocedure te mogen werken is een tewerkstellingsvergunning nodig. Die wordt pas verstrekt als de asielaanvraag minstens zes maanden in behandeling is. Het eerste halfjaar mag een asielzoeker dus helemaal niet werken. Een andere voorwaarde om te mogen werken, is dat de asielzoeker een verklaring van het COA aan de werkgever kan overleggen waarin staat dat uitzetting niet aan de orde is. Werkende asielzoekers zijn het COA een eigen bijdrage verschuldigd voor de kosten van de opvang en de uitkering die zij maandelijks ontvangen om van te kunnen leven. De werkende asielzoeker mag 25 procent van zijn inkomsten houden met een maximum van €185 per maand.¹⁷

Dit betekent dat asielzoekers niet van honger omkomen, het COA zorgt voor opvang. Het grootste probleem is dat deze regeling ertoe leidt dat asielzoekers langdurig genoodzaakt zijn passief te blijven of slechts zeer beperkt beschikbaar kunnen zijn op de arbeidsmarkt. Dit zal hun kansen op de arbeidsmarkt – als zij eenmaal een verblijfsvergunning hebben – ernstig beperken. Zij hebben dan immers minder werkervaring opgedaan dan had gekund (nog afgezien van de problemen met erkenning van diploma's).

Erger nog is dat asielzoekers die langdurig in procedure zijn, geen zinvolle dagbesteding hebben en dat dit in combinatie met traumatische ervaringen in het land van herkomst en onderweg vaak tot depressies en frustraties leidt. Op den duur tast dit hun vermogen om te werken aan. Dit alles leidt tot minder kansen op de arbeidsmarkt na toelating en onherroepelijk tot meer kans op armoede.

4.2 Discriminatie op de arbeidsmarkt

Met name de jeugdwerkloosheid is onevenredig groot onder mensen met een migratie-achtergrond. De werkloosheid onder migrantenjongeren is bijna drie keer zo hoog als onder autochtone jongeren, respectievelijk 28 procent tegenover 10 procent. Bij Marokkaanse jongeren is dit zelfs 37 procent.¹⁸

Zonder twijfel is dit lang niet alleen te verklaren op basis van schoolprestaties en arbeidsverleden. De economische crisis betekent dat werkgevers ruime keus hebben en dat lijkt ertoe te leiden dat vooroordelen bewust en onbewust een belangrijke rol spelen. Op de site van het College van de Mensenrechten zijn legio voorbeelden te vinden.

Bekend is de zaak van Jeffrey Koorndijk, een Surinaamse sollicitant die per ongeluk een kopie kreeg van de mail die een medewerker bij een elektronicabedrijf over zijn sollicitatie aan een collega stuurde met de tekst: 'Heb even gekeken, is niks. Ten eerste een donker gekleurde (neger). En op zijn cv weinig ervaring met computers enz.' De rechtbank Arnhem heeft de mailer veroordeeld tot een taakstraf van 40 uur. Meestal is er niet zulk duidelijk bewijs, maar de signalen van discriminatie op grond van afkomst op de arbeidsmarkt zijn niet te missen.

Werkloosheid betekent uiteraard meer kans op armoede. Meer armoede betekent weer meer kans op discriminatie. Discriminatie op grond van armoede is zwaar onderschat, bij veel van de andere vormen van discriminatie speelt vaak verholde of indirecte armoede een rol.

4.3 Taaleis bijstand

De Eerste Kamer heeft op dinsdag 10 maart 2015 gedebatteerd met staatssecretaris Klijnsma van Sociale Zaken en Werkgelegenheid over de Wet taaleis Wet werk en bijstand. Dit voorstel wijzigd de Wet werk en bijstand (ook wel de Participatiewet genoemd). Met het wetsvoorstel worden de voorwaarden voor bijstand uitgebreid met de eis dat bijstandsgerechtigden de Nederlandse taal op een zeker niveau moeten beheersen. Het wetsvoorstel heeft formeel tot doel de kansen voor participatie op de arbeidsmarkt door bijstandsgerechtigden te vergroten.

14 HwJ EU 11 november 2014, C-333/13, USC Internationaal 2015/1 nr. 27, m.nt. Minderhoud.

15 In de zaak Dano was geen sprake van verblijfsbeëindiging. Het hof oordeelde dat zij aan Richtlijn 2004/38/EG geen verblijfsrecht kon onttelen. Zie verder HwJ EU. 11 november 2014, nr. C-333/13, *Dano*, ECLI:EU:C:2014:2358, m.nt. Minderhoud, UZS 2015, 27.

16 Vgl. Van Dooijeweert, 'Zinvolle tijdsbesteding', in: Terlouw en Zwaan, *Tijd en een Asiel 60 jaar Vluchtelingenverdrag*, Kluwer, Deventer 2010, p. 123-130.

17 Europees Migratie Netwerk, *De opvang van asielzoekers in Nederland*, 2013.

18 CBS/SCP, Armoedesignalement 2013.

Het is echter duidelijk dat met name migranten door dit wetsvoorstel zullen worden getroffen. Wie in Nederland op school heeft gezeten, is vrijgesteld van de taaleis. De aanzienlijke groep analfabeten die in Nederland onderwijs hebben gevolgd, vallen dus buiten deze maatregel. Niet voldoen aan de taaleis kan leiden tot verlies van uitkering en dus tot nog verder wegzakken in armoede. Bovendien is er, anders bij andere reïntegratiemaatregelen, geen verplichting en geen budget voor gemeenten om scholing aan te bieden.

Tineke Strik, senator voor GroenLinks, diende daarom een motie in waarin zij de regering verzocht ervoor te zorgen dat de verplichting tot het beheersen van de Nederlandse taal gekoppeld is aan een passend aanbod om deze taal te leren. Gemeenten moeten hiervoor in haar ogen voldoende financiële middelen krijgen. Staatssecretaris Klijnsma ontraadde de motie echter omdat zij meent dat er legio mogelijkheden zijn om de taal te verwerven en dat gemeenten hier voldoende instrumenten voor hebben. De motie is verworpen en het wetsvoorstel is aangenomen.

Het koppelen van voorzieningen aan rechtmatig verblijf komt neer op armoede als middel om uitzetting te bevorderen.

Armoede en migratie: de relatie tussen beide is er een van dubbele causaliteit. Armoede leidt tot migratie en migratie leidt tot armoede. Een op de vier niet-westerse kinderen groeit op in armoede, tegenover een op de zestien autochtone kinderen. Dit stond in het Jaarrapport Integratie 2013 van het Sociaal en Cultureel Planbureau.¹⁹ Het gemiddelde inkomen van migranten ligt onder dat van autochtone Nederlanders. Ook is een groter deel afhankelijk van een bijstandsuitkering. Doordat zij leven in armere gezinnen, nemen kinderen uit migrantengezinnen minder deel aan sport, cultuur en andere vrijetijdsactiviteiten. Dat kan leiden tot sociale uitsluiting.

Migrantengedachten die in de jaren zeventig naar Nederland zijn gekomen gaan nu met pensioen. In hun AOW-uitkering zit een gat, omdat de eerste generatie migranten pas op latere leeftijd in Nederland is komen wonen. Daarnaast hebben ze vaak weinig pensioen opgebouwd, omdat ze vaak laagbetaalde arbeid hebben verricht of arbeidsongeschikt zijn geraakt. Deze oudere migranten maken, ondanks hun financieel slechte positie, relatief weinig gebruik van de voorzieningen binnen het armoedebeleid. Dat komt volgens het SCP-rapport doordat migrantenouderen de regelingen vaak niet kennen of te ingewikkeld vinden en doordat ze zich schamen om hiervan gebruik te maken. Migrantengedachten leunen vaak op hun kinderen. Deze volgende generatie kan echter vaak niet voldoen aan de verwachtingen van hun ouders en zij lopen het risico om financieel overvraagd te worden, waardoor ze zelf in armoede terecht komen en hun eigen kinderen te weinig kansen bieden.

Doen wij genoeg om te voorkomen dat migranten in een situatie van armoede verzeild raken? Of produceren we armoede, hospitaliseren we asielzoekers, sluiten we met het integratiebeleid de onderkant van de samenleving uit? Hebben we onvoldoende oog voor discriminatie op de arbeidsmarkt?²⁰ Stuitend vond ik – en later bleek gelukkig dat ik niet de enige was – de uitspraak van minister-president Rutte in *Metro* van 17 maart jl.: Discriminatie van migranten op de arbeidsmarkt, erg ja, maar de overheid kan

er niets aan doen, de oplossing ligt bij de gediscrimineerden zelf.²¹

5. Armoede als middel

Armoede en uitsluiting kunnen ook bewust worden gebruikt om terugkeer te bevorderen: het zogenoemde uitroken. Dat van de methode van het onthouden van opvang en bijstand door de overheid altijd veel effect is verwacht, zal niemand verbazen nu we weten hoezeer armoede een push factor is en rijkdom een pull factor. Maar dit beleid is mensonwaardig en bovendien faalt het. Veel vreemdelingen verblijven in Nederland zonder bron van inkomsten en zonder dat zij recht hebben op opvang en bijstand. Dat geldt zelfs voor een groep vreemdelingen met rechtmatig verblijf.²² Denk met name aan de indieners van een vervolgaanvraag.

Maar laten we ons concentreren op de *niet* rechtmatig verblijvenden. De overheid gaat uit van een sluitend terugkeerbeleid. Maar een sluitend terugkeerbeleid is een fictie. Er is een groep vreemdelingen die meewerkt aan vertrek maar nog niet kan worden uitgezet en toch niet aan het buitenschuld-criterium voldoet, omdat zij (nog) niet kunnen aantonen dat de betrokken autoriteiten van hun land van herkomst toestemming zullen weigeren voor hun terugkeer.²³ De ACVZ stelde de terechte vraag of het onthouden van basisvoorzieningen aan deze groep niet in strijd is met de menselijke waardigheid.

De gedachte dat illegaal verblijf kan worden ontmoedigd door het recht op voorzieningen onlosmakelijk te koppelen aan rechtmatig verblijf, vormt de basis van de Koppelingswet.²⁴ Dit komt neer op armoede als middel om uitzetting te bevorderen.

Afgezien van het morele bezwaar tegen dit middel is het succes ervan zeer betrekkelijk gebleken. Invoering van de Koppelingswet en het verplichte sofinummer hebben er vooral toe geleid dat de weg naar legale arbeid voor veel migranten werd afgesloten.²⁵ En inmiddels is ook duidelijk dat het onthouden van opvang niet vanzelfsprekend tot vertrek leidt. Gemeenten blijven geconfronteerd worden met hulpzoekende vreemdelingen.

Verscheidene organisaties, waaronder de Adviescommissie voor vreemdelingenzaken betogen overtuigend dat de kans op vertrek juist groter is vanuit een opvangsituatie.²⁶ Amnesty International heeft er op gewezen dat het recht op een adequate levensstandaard te allen tijde en voor iedereen binnen haar landsgrenzen door de staat dient te worden gerespecteerd. Het feit dat iemand mogelijk niet terug kan, wil, of hier onvoldoende aan meewerkt, ontslaat de staat niet van haar verplichting dit recht op een

21 <http://www.maghreb.nl/2015/03/17/verontwaardiging-over-uitspraak-rutte-m-b-t-discriminatie/>

22 ACVZ, *Recht op een menswaardig bestaan* 2012.

23 ACVZ, *Recht op een menswaardig bestaan* 2012, p. 47.

24 *Kamerstukken II* 1994/95, 24 233, nr. 3 p. 1, 2.

25 Engbersen, van der Leun, Staring, Kehla, *De ongekende stad 2. Inbedding en uitsluiting van illegale vreemdelingen*, Boom: Amsterdam 1999, en Pluymen, *Niet toelaten betekent uitsluiten. Een rechtssociologisch onderzoek naar de rechtvaardiging en praktijk van uitsluiting van vreemdelingen van voorzieningen* (diss. Radboud Universiteit), Boom Juridische uitgevers, 2008.

26 ACVZ, *Recht op een menswaardig bestaan* 2012.

19 CBA/SCP *Armoedesignalement 2013*: <http://bit.ly/1Jgim6Z>.

20 *Liever Mark dan Mohammed. Onderzoek naar arbeidsmarktdiscriminatie van niet-westerse migranten via praktijktests*, SCP 2010.

adequate levensstandaard te respecteren. Het onthouden van dit recht mag dan ook geen wapen worden in de strijd rondom terugkeer.²⁷

Het uitroken van uitgeprocedeerde asielzoekers heeft in 2014 en 2015 hoog op de politieke agenda gestaan. Na het oordeel van het Europees Comité voor Sociale Rechten van 10 november 2014 dat aan uitgeprocedeerde asielzoekers een minimum aan opvang geboden moet worden heeft het Comité van Ministers het aan de Nederlandse staat overgelaten om hieraan invulling te geven.²⁸ Het is triest dat voormalig staatssecretaris Teeven zich niet direct en ruimhartig neerlegde bij het oordeel van het ECSR maar zijn poot stijf hield tot het echt niet anders kon. Het is ook triest dat het oordeel van het Comité zo restrictief mogelijk wordt uitgelegd door de staatssecretaris: nachtopvang, het bieden van bed, bad en brood zou voldoende zijn.

10 procent gemiddeld 9 keer zoveel verdient als de armste 10 procent.³² De politiek lijkt daar nauwelijks vat op te hebben. Door de globalisering kan de kapitaalmarkt zijn eigen gang gaan, is iedere democratische controle zoek en worden enkelen extreem rijk en dus anderen arm. De werkloosheid is toegenomen en er is minder solidariteit.

Er wordt niet meer gesproken over een verzorgingsstaat maar over een 'participatiesamenleving'. Dat klinkt mooi, maar het komt neer op een samenleving waarin minder clementie bestaat voor mensen die niet 'meedoen' of niet mee kunnen doen: ouderen, werklozen, gehandicapten en vooral ook migranten. Mij dunkt dat in tijden van tegenspoed de solidariteit juist groter zou moeten zijn.

De wereldgeschiedenis is vol verhalen over mensen die juist vanuit armoede aan wildvreemden geven: de barmhartige

Zijn we niet arm van geest als we het Nederlands belang alleen opvatten als het Nederlands economisch belang?

6. Onrechtvaardige wereld

'We hebben een zeer onrechtvaardige wereld gecreëerd', schreef de Iraakse wetenschapper Mariwan Kanie: 'Sommigen leven op de vuilnisbelt van een wereldstad, anderen op hun dure jacht in een prachtige haven. Sommigen vechten van maaltijd tot maaltijd voor een stuk brood, anderen ontbijten in New York, lunchen in Parijs en dineren in Amsterdam. (...) We leven in een tijdperk van extreme armoede en extreme rijkdom, de lege magen zijn vlak naast volle kluizen te vinden'.²⁹

Is het een wonder dat de minst bedeelden op zoek gaan naar een betere wereld? Moeten we wel schamper over gelukzoekers spreken alsof dat een minder soort migrant is? Laten we ook niet vergeten dat de grootste en meest directe bijdrage aan de ontwikkelingshulp wordt geleverd door de zogenoemde *remittances*: het geld dat migranten terugsturen naar hun achtergebleven familieleden.³⁰

De kloof tussen arm en rijk stijgt snel, niet alleen wereldwijd – waar bijna de helft van de rijkdom in handen is van 1 procent van de wereldbevolking³¹ – maar ook in Europa, waar de rijkste

Samaritaan, Franciscus van Assisi. Aan het einde van *The Grapes of Wrath* van Steinbeck, waarmee ik begon, redt de oudste dochter, net bevallen van een dood kind, met haar moedermelk een volslagen onbekende van de hongerdood. Zijn we niet arm van geest als we het Nederlands belang alleen opvatten als het Nederlands economisch belang? Is het geen Nederlands belang om armoede van migranten te bestrijden en mensen die bij ons aankloppen omdat ze verkommeren, tenminste tijdelijk op te vangen?

De voor de hand liggende tegenwerping is dat we genoeg te stellen hebben met de armoede in eigen kring en niet kunnen opdraaien voor iedere vreemdeling die in armoede leeft. Het is een te makkelijk excuus. Op grond van morele uitgangspunten hebben we een verantwoordelijkheid voor 'de vreemdeling die binnen onze poorten is'. Wat is er aan de hand met een samenleving die zijn basis-morele-verantwoordelijkheden laat glippen? 'Misschien is het voornaamste doel vandaag de dag niet om er achter te komen wat we zijn maar om niet te accepteren wat we zijn.' (Foucault)³³

27 Amnesty International: *De Vluchtmerk dicht, en nu? Vijf basisprincipes voor een oplossing*, <https://www.amnesty.nl/nieuwsporaal/nieuws/ook-ongedocumenteerden-recht-op-adequate-levensstandaard>

28 Resolution CM/ResChS (2015) 4, Complaint No.86/2012 and Complain No. 90/2013, 15 April 2015. Zie de resolutie uit 2010: Resolution CM/ResChS (2010) 6, Complaint No.47/2008. Zie ook het artikel van Lieke Slingenberg over deze materie: 'Uitspraak van de maand', *A&MR* 2015/3.

29 Mariwan Kanie, 'Utopie van een buurtkind', in: *Vrede alstublieft! Voorstellen voor de wereldvrede*, Uitgeverij De Vijver, Afferden 1999, p. 38-47.

30 'In 2013, \$404 billion went to developing countries (a new record) with overall global remittances totaling \$542 billion', <http://bit.ly/Mw1ajF>. De nieuwste cijfers maakte de Wereldbank op 13 april 2015 bekend. Het bedrag neemt licht af maar nog altijd bedragen de remittances jaarlijks 413 miljard euro. Zie *NRC* 14 april 2015, 'Migranten sturen 413 miljard euro naar huis: de groei is eruit'.

31 Oxfam Novib, 'Working for the few. Political capture and economic inequality', 178 OXFAM BRIEFING PAPER; <http://bit.ly/1KMG4Gi>.

32 De kloof tussen arm en rijk is in Nederland de laatste decennia een stuk sneller gegroeid dan gedacht. De onderkant van de inkomenspiramide, de 10 procent minst verdienende huishoudens, is er sinds 1977 qua reëel inkomen 30 procent op achteruitgegaan, terwijl alle inkomensgroepen daarboven er juist op vooruitgingen. De belangrijkste oorzaak voor de inkomensachteruitgang van de onderste 10 procent, zijn de versoberingen van de uitkeringen. Dat blijkt uit onlangs gepresenteerd onderzoek van het Amsterdamse Instituut voor Arbeidsstudies (AIAS) van de Universiteit van Amsterdam naar inkomensongelijkheid tussen 1977 en 2011: <http://bit.ly/1cXdkAm>.

33 'Aujourd'hui n'est il pas de découvrir, mais de refuser ce que nous sommes', Foucault, *Le sujet et le pouvoir*, p. 232).